

Erling Ueland svarer Annæus Schjødt

Om demagogiens vei, hvordan dommeren likte eller mislikte tiltalte, og mye mer

Av en dommer kreves det at han skal stå objektivt til den sak han skal dømme i. Når Quisling-aktoren, Annæus Schjødt, derfor påtok seg å skrive om de svenske rettslærdes betenkning om landssvikoppgjøret, så kan vi ikke vente for meget. Han sto dette oppgjøret altfor nær, identifiserte seg med det i for høy grad. Hans artikkel i «Verdens Gang» ble da også et lite saklig forsvar for egne og andres synder.

La oss først se på omtalen av de svenske rettslærde som skrev betenkningen. Han taler her om «instituttet med det klingende navn». «Instituttet innrømmer åpenbart med ganske tungt hjerte og en temmelig ørkesløs filosofisering — — —». «Og stadig stikker hestehoven fram gjennom de mange sprekker i den vitenskapelige bygning».

Han beskylder disse høyt ansette vitenskapsmenn for å ha gått til sitt arbeid uten å ha sørget for å ha det nødvendige faktiske grunnlag, og han forsøker å få det slik til at utredningen er en enkelt manns verk, mens han ihvertfall *burde* vite at boken er resultatet av et samarbeid mellom 4—5 av de juridiske vitenskapsmenn i Sverige som raker høyest på de felt de har skrevet om.

Bare det som er sagt ovenfor viser at høyesterettsadvokat Annæus Schjødt har forlatt sakligheten og gitt seg ut på demagogiens vei.

Denne dom blir enda sterkere underbygget når en etter gjennomlesningen konstaterer at bortsett fra *ett* riktignok meget alvorlig punkt, — så finner herr Schjødt lite å utsette på landssvikoppgjøret.

Han kan ikke unngå å vite at flertallet av de norske jurister i dag har et annet syn. De ser på oppgjøret som det det er — et *fallittbo*. Svenskenes vurdering av oppgjøret er ikke nytt. Mange her i landet har før sagt liknende ting, og mann og mann imellem var fordømmelsen like

sterk som den svenskene kommer med.

Det nye er bare at nå blir dommen sagt av folk med en slik autoritet at bare angstbitere tar til motmele.

En av de mest alvorlige feil som instituttet skulle ha gjort, er å glemme de overgrep som tyskerne og N.S. gjorde seg skyldige i, og som etter Schjødts mening skulle ha ført med seg en annen rettstilstand enn tidligere — og dermed skapt grunnlag for nye rettsregler og vurderinger.

Det er imidlertid intet grunnlag for den påstand at svenskene skulle ha oversett noe av dette. Det er tvertimot grunn til å tro at de reagerer skarpere enn Schjødt for eksempel når det gjelder den djevelske behandling jødene fikk, Sipos bruk av tortur, behandlingen i fangeleirene o.s.v. Men det kan ellers være på tide om både Schjødt og andre snart snur grammofoonplaten og spiller baksiden med den tyske versjon av forholdene.

Vi ville da blant annet få høre og måttet erkjenne at *Churchill* var like ansvarlig som *Hitler* for at krigen kom til Norge, — at den tyske okkupasjonshær oppførte seg eksemplarisk, langt bedre enn den engelske som vi hadde et kort besøk av, — at Sipos misgjerninger ofte hadde en bakgrunn i ulovlige handlinger fra nordmenns side, såsom sabotasje, brannstiftelse, ran og mord. Selv Mil. Org., denne organisasjon som vi er så stolte av at vi hadde, og som det er skrytt så meget av, var jo etter folkeretten ulovlig, hvorfor tyskerne var i sin gode rett når de slo ned på den og straffet medlemmene.

Men la det være som det vil med dette. Det spørsmål blir likevel tilbake: *Hvorfor skal de N.S.-folk som ikke har deltatt i disse ulovligheter, straffes for samme?* Folk som har deltatt som praktiserende jurister under landssvikoppgjøret, vet at

den vanlige N.S.-mann sto utenom disse overgrep, og at de som var i den stilling at de kunne hjelpe nordmenn som av tyskerne ble truet på formue, helse eller liv, gjorde alt de kunne for at skadene skulle bli minst mulige. Mange av dem fikk også se frukter av sitt arbeid. Det er utvilsomt at vilkårlighetene og skadevirkningene ville ha vært meget større dersom ikke disse menn hadde tatt på seg sin formidlervirksomhet.

Det er således god grunn til å tro at unntakelsestilstand var blitt innført og en rekke framstående personer var blitt skutt her i Stavanger våren 1945 som represalier for tilsynelatende helt vilkårlige mord, brannstiftelser og sabotasje, dersom ikke en uredd og oppofrende N.S.-mann ved hjelp av sin stilling og bruk av alle hjelpemidler hadde maktet å få tyskerne fra planene.

Det hører med til bildet at denne mann etter krigen ble dødsdømt og skutt som belønning.

Når disse menn, de som gjerne hadde hjulpet mest, sto for retten og ville fortelle om hva de virkelig hadde utrettet, sa dommeren: «Vi er ikke interessert i dine gode gjerninger, for dermed gjorde du bare din plikt». *Etter dette satte dommeren seg til å skrive dommen som påla N.S.-mannen felleskyld og ansvar for de misgjerninger som han positivt hadde motarbeidet.*

Det er slik Schjødt vil ha det. Det er hans og landssvikoppgjørets jus.

N.S. var ikke noe politisk parti. Det var en forbrytersk sammensvergelse, sies det. Altså: — Vaskekonen og arbeideren, fiskeren, småbrukeren og bonden sammensvor seg med streberen Quisling og hans gjeng og så laget de Norges-historiens største og mest gemene landsforræderi for å støtte Tyskland og prisgi Norge. Det enkelte medlem av partiet var ansvarlig for alt det ledelsen gjorde fordi det var med i banden.

Svenskene sier: Det er andre sammensvergelse som er grovere og som har ført til meget dårligere resultater.

Hva med forsvarssaken?

Nygaardsvold talte i Stortinget februar 1939 og kom inn på det besynderlige fenomen «at når den tid nærmer seg at Stortinget trer sammen, blir det likesom mer liv i det som kaller seg Norges forsvar. Da holder generaler og høye embetsmenn, alle sammen, store foredrag om hva der absolutt bør gjøres.» — Og så la han og hans «sammen-svorne» alt til rettes så tyskerne skulle få oss billig.

Mowinckel advarte i Stortingsmøtet den 2. april 1940 mot forsvarsbudsjettet som «ville ødelegge hele vår sosiale kulturelle og materielle standard».

Hva med fellesansvaret? Hva med sammensvergelse?

Hva skulle det blitt til om Heimefrontens enkelte medlemmer skulle stå til ansvar for de mord dens folk begikk under og etter krigen? Hva skulle det blitt til om den enkelte borger ble gjort ansvarlig for at en av hjemmefrontens mest populære medlemmer, straffritt etter krigen, gikk inn i en tysk fangeleir og skjøt ned 2 forsvarsløse fanger som han ikke hadde noe annet utestående med enn at de var tyskere. Denne mann fikk Kgl. res. for at alt var i orden?

Svenskene vet, og de sier: *Straff forbryterne, de skyldige men ikke de som sto utenom. Det fører ut på viddene om det enkelte medlem av et parti skal stå til ansvar for alt det ledelsen gjør og straffedømmes for «medvirkning».*

Da dømmer en ikke personen for hans handlinger, men for hans meninger. Slikt ble gjort i Tyskland, det gjøres i Russland og fra 1945 er det gjort i Norge. Svenskene sier at det er utslag av samme vilkårlighet.

Det var kun måten å tjene sitt land på som skilte N.S. fra sine landsmenn.

Alle visste at et samarbeid med tyskerne måtte til. Politikerne i 1940 ikke minst. — de som arbeidet og forhandlet så skumsprøyten sto: — De gikk med på å oppheve Elverumfullmakten, slutte fred med tyskerne, avsette regjeringen og suspendere Kongens makt, innordne hele landets næringsliv under tyskerne, — bygge flyplasser og krigsskip for dem o.s.v. — De ba bare om en ting: At de selv måtte få lov å styre landet som tjenerne for tyskerne.

Heimefrontens leder, høyesterettsjustitiarius, Pål Berg, sto som en av forgrunnsfigurene under disse forhandlinger. Hans organ «Dagbladet» skrev at hele folket «i aktivt samarbeid med de tyske myndighetene» måtte ta følgende av at kapitulasjonen var et faktum.» Og videre at: «Kongen og regjeringen — — flyktet i interesse for sin egen person til England og slepte endog sønner av vårt land med for å adlyde Englands befaling og interesser. De har latt oss i stikken. Vi må prøve å ordne oss uten dem».

Det hører med til bildet at *Dybwad Brochmann* som omtrent på samme tid ga uttrykk for noe liknende, fikk tre og et halvt års tvangsarbeid. Det ble lagt sterk vekt på at han ved slike uttalelser hadde villedet folk, slik at de gikk inn i N.S.

Jeg går ut fra at *Dagbladet* var enig i dommen. Bladets egne skriverier var det selvsagt ikke grunn til å ta alvorlig!

Når hele folket således ble opplært til dette at norsk styre var å foretrekke fremfor rent tysk, og at samarbeid var nødvendig, så bør det gå an å forstå N.S.-folkene når de meldte seg til tjeneste under Quisling etter at tyskerne hadde gitt erklæring om at bare ham ville de samarbeide med.

De fulgte da bare den linje som allerede var opptrukket.

N.S. hadde også den attetst som Pål Berg ga Quisling i radioen 15. april 1940, å holde seg til:

«Etter at regjeringen Nygaardsvold hadde forlatt Oslo, var det i landets hovedstad ikke lenger noen representant for den utøvende makt. I denne for land og folk skjebnsvangre tid har hr. Quisling stilt seg til disposisjon i den hensikt å bidra sitt til å unnå blodutgytelse i de okkuperte distrikter og til at ro og orden skulle overholdes. Ved nå å tre tilbake har han på nytt vist sin ansvarsfølelse og sitt fedrelandssinn. Jeg takker derfor herr Quisling for hans erklæring, ved hvilken den av høyesterett etablerte ordning er blitt gjort mulig».

Den norske dommerforenings styre skrev i et rundskriv til sine medlemmer at det hverken ville tilrå eller frarå sine medlemmer å melde seg inn i N.S.

I et rundskriv fra *Justisdepartementet* til dommerne, underskrevet av 2 av våre mest kjente jurister og datert 3. desember 1940, heter det at de dommere som måtte ønske å melde seg inn i N.S., ikke måtte misforstå situasjonen og la være å gjøre dette av frykt for at lydighetsplikten mot Quisling dermed skulle komme i konflikt med dommereden.

Den Norske Sakførerforening skrev til sine medlemmer «at enhver står fullstendig fritt i spørsmålet om han vil melde seg inn i *Nasjonal Samling*».

Biskop *Berggrav* skrev at «hver måtte følge sin overbevisning».

Alt dette skjedde i slutten av 1940.

Kan hende svenskene har forstått denne bakgrunn bedre enn landssvikoppgjørets menn gjør det. — Eller kanskje de er ærligere i sin vurdering og at det er derfor de ser den politiske side som et av de tydeligste trekk ved landssvikoppjøret. Det er politikernes hevn over de menn som tok fra dem makten som er mest iøynefallende.

Krig eller fred?

— Besto det *krig* eller *fred* i tidsrommet mai 1940—april 1945? Schjødt sier det eksisterte *krigstilstand*. Kongen sa at kampen fortsatte, — illegale aviser fortalte det og radioen gjorde det også. Nordmenn kjempet aktivt.

Men en ting er i hvertfall sikkert, og det er at *vi var i krig inntil kapitulasjonen i Nord-Norge*. Og det var i denne tid at *Administrasjonsrådet* med hjemmefrontens leder som krumtapp, drev sitt samarbeid med tyskerne på det hardeste, satte industrien, gruber m. v. i stand så de kunne arbeide for den tyske krigsindustri, sørget gjennom sine organer for at de frigitte norske krigsfanger skulle få arbeid på tyske anlegg, — o.s.v.

— Hvorfor gjorde de dette? Var det fordi det var krig? Eller var det fordi det juridiske spørsmålet om «krig» eller «fred» føltes uvesentlig?

Det sikre er at *vi var et okkupert land*. Da var samarbeid nødvendig for at vi skulle leve. Dette er okkupasjonens bud. Det følger av Haagkonvensjonen. Dette vet svenskene. Det visste vi også, før. Schjødt har

glemte det. Hjemmefrontens folk glemte det også fra det tidspunkt da tyskerne tok fra dem anledningen til samarbeid og ga Quisling styret.

○

Schjødt mener at det i hvertfall må sondres mellom bistand som ble utført etter pålegg fra tyskerne og bistand når det gjaldt handlinger som tyskerne nok kunne pålegge nordmennene å utføre, men som de norske gjorde uten pålegg. — *frivillig*. Det siste må i hvertfall være straffbart, hevder Ann. Schjødt.

Sett på bakgrunn av det økonomiske landssvikoppgjøret, får en kvalme av å høre slik tale. Ikke på noe felt har humbugen ved oppgjøret synt seg tydeligere. Jeg har nevnt før hvorledes Administrasjonsrådet staket opp den tydelige samarbeidsvei her. Sentraladministrasjonen holdt samarbeidslinjen under hele krigen. De store næringsdrivende fulgte parolen og hadde svære kontrakter med tyskerne. Store anlegg ble anlagt, modernisert og fikk sitt solide økonomiske grunnlag på denne måte.

Disse næringsdrivende er stort sett gått fri og har beholdt sine fortjenester. Men *blindt og vilkårlig har oppgjørets menn slått ned på småfolk*.

Det synes ofte som om den eneste begrunnelse var: *De sto så laglig til for hogg!*

○

Hovedsynspunktet må være: *Har et land forpliktet seg til å samtykke i at visse handlinger skal kunne kreves av befolkningen, så er også dermed samtidig sagt at det fra befolkningens side er lovlig å yte slike tjenester, og lovlige handlinger skal folk ikke straffes for.*

Landssvikoppgjørets menn bygger på noe annet. De spør ikke etter handlingens objektive kjennemerker. Men de sier: Enhver bistand er straffbar når den er utilbørlig. Og spørsmålet om den var utilbørlig eller ikke, ble da avhengig av hvorledes dommeren likte tiltalte. Var han N.S., fantes det i hvertfall ingen nåde.

Sådanne rettsregler skaper vilkårlighet uten grense.

Schjødts enighet med svenskene

I ett punkt er Schjødt enig med svenskene: — *Det solidariske erstatningsansvar* for N.S.-folkene har mer karakter av straff enn av erstatning, sier han.

Dette har tydeligvis Schjødt oppdaget nå, 11 år etter at landssvikoppgjøret startet. Det er beklagelig at han ikke så det før, for da må vi forutsette at han med stor iver hadde grepet til pennen og med sin solide posisjon hindret den utplyndring av N.S.-folkene som har funnet sted. For Schjødt vet selvsagt at før krigen var det etter Grunnlov og lov ikke høve til å ilegge noen en større økonomisk straff enn kr. 10,000.

Det prinsipp det her er tale om er et av de aller viktigste i enhver stat. *Den som ikke i avsky tar avstand fra slik framferd, har derfor liten rett til å belære andre om rett og rettferdighet.*

Er De enig i plyndringen, Annæus Schjødt?

Husruen ble gjort ansvarlig for „erstatning” mannen ikke evnet å betale

O.r.sakf. Uelang gir rettssviket enda en bredside

Jeg kunne ha lyst til å spørre Annæus Schjødt om hans mening om en annen sak:

— Noen hundre norske kvinner var gift med tyskere og bor her i landet. Flere sitter igjen som enker med barn.

Staten har tatt deres oppsparte formue. Den kaller det «krigsskadeserstatning». Giftermålet var tilstrekkelig begrunnelse.

Noen vet at *Europarådets konvensjon om menneskerettighetene* sier det er tillatt for enhver å gifte seg uten hensyn til ektefellenes rase, nasjonalitet o. s. v., og uten hensyn til den rettslige stilling landet er i. — Norge har skrevet under på konvensjonen.

— *Er De enig i plyndringen, Schjødt? Eller synes De at folk som kritiserer den slags bør målbindes?*

Vil De anbefale Tyskland å forholde seg slik med de tyske

mødre som har vært så uheldig å ha hatt forbindelser med amerikanske soldater?

Hva med de norske *Røde Kors søstrene* som fikk opptil 3 års fengsel fordi de gikk inn i tysk sykepleie på østfronten? Gjenferkonvensjonen gjør det som kjent til plikt å pleie både venn og fiende under en krig, men advokat Schjødt synes visst det var et mandig resultat domstolene kom til?

Likheten for loven

Schjødt er tilfreds med den måte *likhetsgrunnsetningen* er praktisert på under landssvikoppgjøret. Det er således rimelig at tyskerarbeiderne går fri på grunn av deres underordnede og avhengige stilling.

Selve denne tanke er selvsagt svenskene også innforstått med. Men dersom Schjødt hadde studert boken nærmere, så ville han ha funnet det *vesentlige* i

svenskenes kritikk: Det er ikke dette at arbeiderne gikk fri, — men dette at så mang' en bistandshandling av langt mindre betydning er straffet, som svenskene klandrer. Hvorledes kan den slags handlinger være straffri når det ble dømt som straffbart landssvik å gi kr. 5.00 — fem kroner — til Frontkjemperkontoret?

Tar vi den passive N.S. mann, så var det mange av disse som aldri kunne tenke seg å ta arbeid på en tysk flyplass. De ville ikke bistå tyskerne. Ved sitt medlemskap ville de bare hjelpe landet. — På grunn av det presset de var utsatt for under krigen, ble en del nok drevet inn på en veg de fra først av ikke ønsket å gå.

Men alle N.S. folk ble straffet, handlemåte, motiver, redelighet i framferd, i n t e t kunne frifinne. Det ble stundom enda til sagt at det var straffskjerpende å ha oppført seg bra, — for da ble andre villedet av

ens prikkfrie vandel til å tro at det var noe godt ved N.S.

Det kan ellers nevnes mange eksempler på hvorledes likhetsgrunnsetningen ble gjennomført i praksis: — En N.S. mann som ble utkommandert til arrestasjoner av folk som senere ble drept eller mishandlet, kom hardt ut å kjøre. Han visste ikke på forhånd mer enn sin kollega som ikke var N.S. og som også var med på arrestasjonen, om hva de gikk til. Den ene fikk mange års fengsel. Den andre gikk fri.

Politifolkene fikk under krigen pålegg om å ta våpenkurs. Alle skulle ta det, ble det sagt. N.S. mannen kostet det gjerne 3 års fengsel. Kameraten gikk fri.

Utskrivningen av arbeidskraft til tyske anlegg ble betraktet som en kurant sak når en vanlig jøssing sto for det. For N.S. mannen kostet det år i fengsel.

En statstjenestemann som på ordinær vis ble forfremmet under krigen, kunne regne med å beholde sin stilling etter krigen. En tilsvarende N.S. person ble uten videre satt på bar bakke.

Og slik var det over det hele. Det var fra landssvikoppgjørets klikk ikke ualminnelig å høre: «Arten av handling er ikke det avgjørende. Det spørres hvem som har gjort det».

En kan ikke gå fra landssvikoppjøret uten å stille dette spørsmål:

Bortsett fra den strenge jus, var det lagt klokt an? Er det fornuftig å støtte en hel folkegruppe ut fra samfunnet?

La oss ta forholdet til frontkjemperne: Vi kan kalle dem landssvikere eller hva som helst, men en ting er sikkert: De satset sitt liv og sin helse på den idealistiske tro at Sovjet var den største fare for verdensfreden som noen tid har eksistert. Vi andre fryktet Hitler mer. Men etter Hitlers død i 1945, var det i hvert fall bare en stor fiende igjen.

Vi ruster mot denne fiende som aldri før i historien. Vi utdanner unge menn, koster formuer på hver enkelt for at de skal bli dyktige å slåss, og samtidig sier dommeren til frontkjemperne, de som har synt vilje og evne til å kjempe mot denne felles fiende, de som har lært i livets skole den kunst

som teorien bare delvis kan erstatte: *I fengsel med deg! Norge fradømmer deg retten til å slåss for ditt land!*

Dette var alle partier enig i. Kanskje det *kommunistiske* likte systemet best?

Vi ser lettere dumhetene i andre land. Jeg vil ta et eksempel fra Danmark:

Landet har sitt tyske mindretall. Dette kom i en vanskelig stilling under den tyske okkupasjon. Det hadde en dobbelstilling. På den ene side sine slektninger i syd, på den andre side det land de mot sin vilje hørte til.

De ble mistenkeliggjort under krigen, — og de ble utsatt for overgrep.

Det var selvsagt også noen av deres egne som provoserte, og som tok igjen.

Etter krigen ble ca. 26 prosent av den voksne, mannlige del av befolkningsgruppen straffet, og dette ofte for handlinger de ikke forsto var straffbare.

— Hvilke følelser skal vi tro at denne gruppe av medborgere har for Danmark? Hvorledes blir det med lojaliteten fra disse overfor landet i en krisesituasjon?

Skal tro om det ikke hadde vært sundere med måtehold både i Danmark og hos oss?

«Bokens skadelige følger»

Schjødt frykter alvorlig for de skadelige følger svenskeboen kan få.

Det gode forhold mellom Norge og Sverige tror han nok vil opprettholdes. Det ville jo være synd for Sverige ellers. Men verre er følgene for landsvikerne.

Nå drev Schjødt og Verdens Gang og de andre patrioter på å forsøke å glemme de onde gjerninger, og så flammer plutselig brannen opp igjen.

— Tenk, Adolf Hoel, hvilken sjanse du der gikk glipp av. Du som gjennom et langt liv, gjennom din «landsforræderske» ishavspolitikk har synt ditt ansikt. Du som under krigen reddet Universitetet og trolig livet til hundreder av studenter. Der gikk sjansen! — Schjødt tenkte på å forsøke glemme.

Eller kaptein Irgens som oppnådde at den norske hjemmeflåte på 800,000 tonn ikke ble prisedømt til tyskerne. Han

som også ellers i all sin ferd varetok de norske interesser med *betydelige* resultater og som til slutt ble avskjediget fordi han ikke tok nok hensyn til de tyske interesser.

Schjødt har nok glemt kaptein Irgens også på tross av at han selv var aktor i lagmannsretten mot Irgens og la ned påstand på 7 års tvangsarbeid, som *Høyesterett* forhøyet til 15.

Irgens formue var kr. 23,000. Han ble pålagt inndragning på kr. 101,520.68. *Dette var belønningen for de millioner domstolene selv innrømmet at han hadde spart landet for.*

Eller Blehr som ble forsyningsminister på et tidspunkt da landet hadde mel til mindre enn 2 måneders forbruk, og som ved forsyningsavtalen med Tyskland oppnådde at vi ikke sultet og som sterkt medvirket til at Norge ble det av de okkuperte land som slapp heldigst fra krigen.

— Dere skulle bare hatt troen (på at dere er landssvikere) så ville Schjødt gitt dere nåden. — Nå har svenskene ødelagt alt.

Hva Schjødt glemte

Men noe er jeg viss på at Schjødt har glemt og det er den umenneskelige behandling «landssvikerne» ofte fikk i fengslene og ellers den første tid. Glemte er også de som sitter igjen etter de drepte, de som tok sitt eget liv i fortvilelse, de som er blitt fratatt sine verdier, sine hjem, sine stillinger, sitt arbeid, sin pensjon.

Han har glemt at også åreforkalkede, uerfarne, ulærde, ukyndige og *endatil barn er dømt som landsforrædere* fordi de forsto det som fire av våre eldre høyesterettsdommere ikke skjønnte: nemlig at det var straffbar bistand til fienden å være medlem av N.S.

Han minnes ikke nå lenger den krisejus som bestemte at dersom ikke N.S.-medlemmet kunne betale alt det han ble pålagt, så kunne resten tas av ektefellenes midler, *uten hensyn til skyld, dersom ikke vedkommende hadde sørget for å skille seg i tide*. Det skal visst mere enn svensker til at deres skjebne skal komme til å interessere advokat Schjødt. Men kanskje det engang vil komme noen som selv Annæus Schjødt også blir nødt til å høre på.

Stavanger, den 3. april 1956.

Erling Ueland.